

УДК 343.98

М.Г. КУП'ЯНСЬКИЙ, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОПИТ СВІДКІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ СЕРІЙНИХ СЕКСУАЛЬНО-САДИСТСЬКИХ УБИВСТВ

Ключові слова: допит свідків, виявлення свідків, серійне сексуально-садистське вбивство, слідча (розшукова) дія, розслідування серійних сексуально-садистських убивств

Процес розслідування серійних сексуально-садистських убивств передбачає проведення дій спрямованих на виявлення свідків (очевидців) даного злочину та отримання від них певної інформації. Як правило, свідків виявляють за допомогою оперативно-розшукової діяльності (наприклад, поквартирних та побудинкових обходів, роботи з конфідентами та ін.). У сучасних умовах для виявлення та встановлення свідків (у тому числі, очевидців злочину) використовуються можливості оперативно-розшукової діяльності та проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Проблеми допиту свідків при розслідуванні убивств (у тому числі серійних) розглядали у своїх наукових працях вітчизняні вчені-криміналісти: І.В. Борисенко, О.Ю. Булулюков, В.О. Коновалова, М.В. Костенко, В.Л. Синчук, В.Ю. Шепітько та ін. Разом із тим, залишилися невирішеними питання щодо визначення предмета допиту свідків та тактики проведення їх допиту при розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств. Тому метою статті є аналіз специфіки допиту свідків щодо розслідування даної категорії злочинів, а також їх предмету залежно від групи (виду) свідків.

Допит свідка як слідча (розшукова) дія є вербальною, під час якої відбувається безпосередня взаємодія, комунікація, обмін інформацією між слідчим (прокурором) та свідком. Порядок проведення допиту свідка на досудовому розслідуванні передбачено статтями 224, 225–227 та 232 КПК України. Від-

повідно до ст.ст.223, 224 КПК України, допит можна проводити у місці провадження досудового розслідування або в іншому місці за погодженням з особою, яку мають намір допитати (за місцем перебування допитуваного, в судовому засіданні у місці розташування суду, або місці перебування хворого свідка, потерпілого, ст.225 КПК України).

Сутність допиту полягає у безпосередньому спілкуванні слідчого та допитуваного. Тому заслуговують на підтримку позиції вчених, які пропонують розглядати допит як процесуальну слідчу (розшукову) або судову дію, що є регламентованим кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічним процесом спілкування осіб, які беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [1, с.306].

У криміналістичній літературі достатня увага приділялася організації й тактиці допиту різних за своїм процесуальним положенням осіб [2–4]. В окремих джерелах запропоновано типові ситуації допиту, тактичні системи та їх системи [5, с.265–342]. Разом із тим, недостатньо уваги в криміналістиці приділено дослідженню допиту щодо проведення цієї слідчої (розшукової) дії при розслідуванні окремих видів злочинів. Така ж ситуація склалася й стосовно використання допиту у розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств.

На деяку специфіку проведення допитів у розслідуванні вбивств було звернено увагу у літературних джерелах. Так, В.В. Семенов пише, що допит свідків по справах про вбивства, приховані інсценуваннями, відрізняється від допиту по інших категоріях кримінальних справ насамперед специфікою предмета допиту [6, с.75]. Різниця міститься в предметі допиту різних за своїм процесуальним положенням осіб (свідків, підозрюваних (обвинувачених) та ін.) при розслідуванні багатоепізодних убивств, учинених на сексуальному підґрунті дозволила деяким дослідникам сформулювати запитання залежно від тих чи інших обставин. Так, обвинуваченому (підозрюваному) можуть бути поставлені запитання, які розподілені на чотири блоки: 1) механізм учинення сексуального насилля та вбивства;

2) дії після вбивства; 3) під час убивства і сексуального насильства групою осіб поза вищезазначених обвинуваченим (кожному окремо) можуть бути поставлені запитання; 4) дозлочинна поведінка. Зокрема, до блоку першого віднесено такі запитання: чи спеціально ви виходили на пошуки жертви або думка про напади виникала у вас спонтанно; за яким критерієм ви вибирали жертву; чи вибирали ви заздалегідь місце, де вчиняли напад на потерпілих, і час нападу; яким чином ви здійснювали напад [7, с.519–530]. У даній роботі визначені також й запитання, які можуть бути поставлені залишеним у живих потерпілим. Такі запитання розподілені на п'ять блоків: 1) до зустрічі з насильником; 2) зустріч з насильником; 3) прикмети насильника; 4) учинення сексуального насильства; 5) після події злочину [7, с.526–530]. Ці п'ять блоків дійсно мають важливе значення при розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств, але лише у випадках, коли жертва злочину залишилася жива. Зокрема, блок 4 «Вчинення сексуального насильства» охоплює такі запитання: чи напав на вас насильник мовчки або супроводжував напад словами, якими саме, що при цьому вимагав; чи висловлював словесні погрози (які саме), чи погрожував сторонніми предметами (ножем, кастетом, кийком, вогнепальною зброєю, зашморгом та ін.), їх зовнішній вигляд, розміри, будь-які інші ознаки; чи напав на вас раптово після зустрічі або через деякий час після короткого спілкування з вами; в якому місці відбувся напад; який був механізм нападу: нанесення ударів (чим, по яким частинам тіла, скільки разів); схопив за руку, шию, одяг, захопив шию, стиснув шию пальцями рук, іншим предметом (яким саме), закрив рот руками, використав газову зброю або електрошокові прилади, інше; якою була ваша реакція на напад: намагалися здійснити опір, як саме; дії насильника після нападу: одразу почав вчиняти сексуальне насильство або повів (потягнув) вас в інше місце; де було безпосередньо вчинено сексуальне насильство або спроба на його вчинення; яким чином насильник почав знімати з вас одяг тощо [8, с.528].

Специфічним є те, що при розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств, як

правило, характеризується проблемністю ситуації, пов'язаної із тим, що особа злочинця є невідомою, а постраждалого вбито. Тому набувають суттєвого значення питання, пов'язані з необхідністю виявлення свідків та проведень їхнього допиту.

У криміналістичній літературі існують різні підходи до розподілу свідків на певні групи. Так, М.І. Порубов розподіляє свідків на дві групи – на добросовісних і недобросовісних залежно від того, чи дають вони правдиві або неправдиві показання [9, с.114].

При розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств свідків можна розподілити на такі групи: 1) особи, які першими виявили труп; 2) особи, які спостерігали вчинення злочину (очевидці); 3) особи, які мають певну інформацію про особу злочинця або вчинювані злочини; 4) особи, які мають певне відношення до жертви злочину (рідні та близькі, колеги по роботі, сусіди тощо). Виокремлення цих видів свідків має важливе значення, оскільки предмет допиту таких осіб певним чином буде відрізнятися.

До кожної групи свідків має бути визначено предмет їхнього допиту (коло обставин, що підлягають з'ясуванню), а також підготовлено відповідний перелік запитань. В.О. Коновалова підкреслює, що залежно від того, кого допитують (свідка або обвинуваченого), предмет допиту конкретизується. Окремі обставини можуть не підтверджуватися, інші будуть з'ясовані найбільш повно [3, с.6]. В.Ю. Шепітько зазначає, що «предмет допиту залежить як від процесуального становища допитуваного, так і від того, яку інформацію він може мати у своєму розпорядженні» [10, с.225].

У методичному сенсі (як допомога практичним співробітникам досудового розслідування) суттєвим є розроблення типових переліків запитань або типових програм допиту [11] щодо різних груп свідків. Проведене дослідження дозволяє нам сформулювати такі типові переліки запитань.

Типовий перелік запитань для проведення допиту свідків, які першими виявили труп при розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств: 1) коли вами було виявлено труп; 2) де (в якому місці) було виявлено труп; 3) при яких обставинах ви виявили

труп; 4) чому звернули увагу на наявність трупа (був прихований, знаходився відкрито); 5) хто ще був присутній при виявленні трупа; 6) хто першим побачив труп; 7) що собою являє місце виявлення трупа; 8) на які обставини ви звернули увагу; 9) чи звернули увагу на наявність пошкоджень на трупі, якщо звернули то, на які саме; 10) яка була поза трупа у момент його виявлення; 11) чи не помітили ви ознак учинення статевих злочинів, якщо так, то у чому вони виявилися (оголення тіла, наявність специфічних слідів, положення трупа та ін.); 12) ваші дії після виявлення трупа; 13) чи не змінювалася поза трупа з моменту його виявлення вами, якщо змінювалася, то у зв'язку з чим і ким це було зроблено; 14) які предмети знаходилися поряд с трупом; 15) через скільки часу після виявлення трупа прибули співробітники поліції; 16) що ви робили у цей час, чи покидали ви місце події.

Типовий перелік запитань для проведення допиту свідків, які спостерігали вчинення вбивства (очевидці): 1) де ви знаходилися в момент учинення злочину; 2) звідки (на якій відстані) ви спостерігали подію злочину; 3) в яких умовах відбувалося спостереження даної події; 4) скільки часу відбувалося таке спостереження; 5) хто ще сприймав подію злочину; 6) що безпосередньо ви бачили та чули; 7) скільки злочинців було на місці події; 8) які дії вони вчиняли і в який спосіб; 9) чи учиняв злочинець дії статевого характеру, якщо так, то в чому вони полягали; 10) скільки було постраждалих, які дії вони вчиняли (чи був супротив з їхнього боку); 11) чи бачили ви, які ушкодження були нанесені потерпілому (їх механізм); 12) чи перешкоджав хто-небудь злочинним діям; 13) якщо злочинців було декілька, то яким чином вони спілкувались між собою; 14) чи розмовляв злочинець з жертвою злочину, якщо розмовляв, то про що; 15) які прикмети особи злочинця, особливі прикмети; 16) в яких одяг був одягнений злочинець; 17) яка особливість промови особи злочинця (сленг, жаргон, спеціальні терміни тощо); 18) чи палив цигарки злочинець, якщо так, то яка манера паління; 19) яким чином злочинець покинув місце події.

Типовий перелік запитань для проведення допиту свідків, які мають певну інформацію

про особу злочинця або вчинювані злочини: 1) що вам відомо про вчинювані злочинні дії; 2) якою інформацією щодо певних осіб (особи злочинця) ви володієте; 3) де і в який спосіб вам стало відомо про вчинення певних злочинів конкретною особою; 4) дану інформацію ви сприймали особисто або з чужих слів; 5) кому ще відомо про злочинну діяльність певної особи (або осіб); 6) чим підтверджується ваша інформація; 7) які дані ви можете повідомити про особу злочинця; 8) як довго ви спостерігаєте за злочинною діяльністю певної особи.

Типовий перелік запитань для проведення допиту свідків, які мають певне відношення до жертви злочину (рідні та близькі, колеги по роботі, сусіди тощо): 1) коли вам стало відомо про вчинений злочин щодо потерпілого; 2) якщо особа зникла, то коли і при яких обставинах; 3) з ким спілкувалася жертва злочину; 4) яке коло спілкування; 5) яке коло інтересів у потерпілої особи; 6) як проводила потерпіла особа вільний час; 7) чи не було проблем у потерпілого на роботі; 8) чи не було конфліктів у сім'ї, інших конфліктів; 9) які у потерпілої особи найбільш яскраві соціально-психологічні особливості; 10) чи відомо вам про спілкування потерпілої особи у соціальних контактах; 11) чи не було порушень у потерпілої особи у психологічній сфері; 12) чи не було психологічних зривів (наприклад, спроб суїциду), якщо були, то які їх причини.

Таким чином, за результатами аналізу теоретичних джерел та практики розслідування серійних сексуально-садистських убивств виокремлені групи свідків та запропоновано предмет їхнього допиту у вигляді типових переліків запитань. Це дозволяє цілеспрямовано отримувати важливу доказову інформацію під час розслідування складних багатоепізодних кримінальних проваджень (серій злочинів) і сприяє оптимізації слідчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криміналістика : підручник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітько. – 5-те вид. переробл. та доп. – К. : Ін Юре, 2016. – 640 с.

2. Бахин В. П. Допрос на предварительном следствии (уголовно-процессуальные и кри-

миналистические вопросы) / Бахин В. П., Когамов М. Ч., Карпов Н. С. – Алматы : Оркениет, 1999. – 208 с.

3. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология / Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 1999. – 157 с.

4. Шепітько В. Ю. Допит : наук.-практ. посібник / Шепітько В. Ю. – Х. : КримАрт, 1998. – 36 с.

5. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія / Шепітько В. Ю. – Х. : Харків юридичний, 2007. – 432 с.

6. Семенов В. В. Розслідування вбивств, прихованих інсценуванням : монографія / Семенов В. В. ; за ред. В. О. Коновалової. – Х. : Видавель СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 144 с.

7. Настольная книга следователя. Тактические приемы проведения осмотра места происшествия и допросов при расследовании преступлений различной категории : науч.-метод.

пособие / под ред. А. И. Дворкина. – М. : Изд-во «Экзамен», 2006. – 637 с.

8. Дворкин А. И. Постановка вопросов при расследовании многоэпизодных убийств, совершенных на сексуальной почве // Настольная книга следователя. Тактические приемы проведения осмотра места происшествия и допросов при расследовании преступлений различной категории: науч.-метод. пособие / под ред. А. И. Дворкина. – М. : Изд-во «Экзамен», 2006. – С. 519–530.

9. Порубов Н. И. Допрос в советском уголовном процессе и криминалистике / Порубов Н. И. ; под ред. А. Р. Ратинова. – Мн. : «Высшая школа», 1968. – 276 с.

10. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник / Шепітько В. Ю. – К. : Ін Юре, 2010. – 496 с.

11. Печерский В. В. Типовые программы допроса на предварительном и судебном следствии : учеб.-практ. пособие / Печерский В. В. – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2005. – 336 с.

Куп'янський М. Г. Виявлення та допит свідків при розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств / М. Г. Куп'янський // Форум права. – 2016. – № 2. – С. 105–108 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_2_17.pdf

Розглянуто деякі проблеми виявлення і допиту свідків при розслідуванні серійних сексуально-садистських вбивств. Визначено процесуальний порядок проведення допиту свідків і можливості проведення даної слідчої (розшукової) дії. Виділено групи (види) свідків при розслідуванні серійних сексуально-садистських вбивств і запропонований їх предмет допиту. Сформульовано типові переліки питань по кожній групі свідків.

Купянский М.Г. Выявление и допрос свидетелей при расследовании серийных сексуально-садистских убийств

Рассмотрены некоторые проблемы выявления и допроса свидетелей при расследовании серийных сексуально-садистских убийств. Определен процессуальный порядок проведения допроса свидетелей и возможности проведения данного следственного (розыскного) действия. Выделены группы (виды) свидетелей при расследовании серийных сексуально-садистских убийств и предложен их предмет допроса. Сформулированы типовые перечни вопросов по каждой группе свидетелей.

Kupyanskiy M.G. Witness's Identification and Examination in the Investigation of Serial Sex Murders

The article is devoted to some problems of the witnesses identifying and questioning in the investigation of serial sex murders. It was detected procedural order of witnesses questioning and possibilities of this investigative action. Author is obtained witnesses groups (types) in the investigation of serial sex murders and offered its interrogation subject. It was also formulated typical lists of questions per each group of witnesses.